

тоталітарних режимів – першого та другого совєцьких і німецького, від яких, за даними американського професора Тімоті Снайдера, загинуло 14 мільйонів цивільних осіб. Як уціліла Людмила Шемчук під час операції Армії Крайової «Буря» у Львові в липні 1944 року. І як мої родичі поповнили число втікачів від більшовиків – у Польській армії генерала Владислава Андерса, Німеччині, Польщі й на рідній українській землі.

Народившись за німецької окупації, з дитинства я не раз чув родинні перекази тих часів про драматичні епізоди з життя українського народу на своїх землях у ХХ столітті. На землях, які Т. Снайдер справедливо назвав «кривавими». Я спробував поєднати почуті й побачені фрагменти подій з історичним тлом епохи. Наскільки це вдалося – судити читачеві.

Розділ 1

ПАННА ЛЬОЛЯ

КВІТНЕВІ ЗУСТРІЧІ БІЛЯ ГІМНАЗІЇ

20 квітня 1920 року по обіді 8-ма батарея 75-міліметрових гармат 12-го полку Кресової артилерії під командою поручника Артура Абсторського прибула залізницею на станцію Волочиськ. Перед наступом Війська Польського на Київ місто, як і весь лівий берег річки Збруч, перебувало в запіллі. Фронт боротьби з більшовицькою Росією простягся по лінії «Полонне – Проскурів* – Кам'янець-Подільський».

До вересня 1919 року 8-ма батарея входила до складу 11-го артилерійського полку 12-ї піхотної дивізії Армії генерала Юзефа Галлера. Тому офіцери та жовніри й далі вважали себе «галлерчиками», бо їх було сформовано й вишколено у Франції, озброєно французькими гарматами та іншою зброєю, вбрано у французькі блакитні мундири. Але тепер перейменованій 12-й полк Кресової артилерії підпорядковувався 15-й піхотній дивізії 2-ї Польської армії генерала Антоні Лістовського.

* Нині Хмельницький.

Два дні тому на нараді у штабі 15-ї піхотної дивізії у Волочиську сивовусий полковник Альбін Ясіньскі кинув крилате слівце «реконкіста». Потім пояснив, що Військо Польське повертається на землі, котрі віддавна належали Польській Короні. Було зрозуміло: скоро розпочнеться наступ на Київ. Кавалерійські роз'їзди повідомляли, що більшовики не проявляють активності на подільському відтинку фронту.

Та й про яку ворожу активність могло йтися за явної переваги у співвідношенні сил на користь польських військ? На Поділлі діяла 2-га армія генерала А. Лістовського у складі 13-ї та 15-ї польських піхотних дивізій і 6-ї української піхотної дивізії полковника Марка Безручка. Польські війська загальною чисельністю 30,4 тис. багнетів і 4,9 тис. шабель протистояли більшовицьким 12-й і 14-й арміям, що мали 13,4 тис. багнетів і 2,3 тис. шабель.

Отож артилерійська батарея поручника Артура Абсторського вивантажила на станції Волочиськ свої гармати, вози з амуніцією та кінні запряги й після короткого маршу прибула під вечір до містечка. Квартир'єри розмістили батарею у дворі якогось адміністративного будинку. Перед ними тут жили більшовики, от і довелося жовнірам вичищати приміщення після ворога. Більшовики тікали так швидко, що залишили в кімнатах навіть награване добро – сувої полотна, кожухи й... гармошку.

Усюдисущий ординарець поручника Абсторського капрал Францішек Яглят, або просто Франта, за

кільканадцять хвилин прибрив кімнату на другому поверсі й запросив батерейних офіцерів на свіже молоко, яке невідомо де дістав. Молоко було таким холодним, що глиняний горщик вкрився рососою, – після гарячого квітневого дня це питво було справжньою насолодою. Додавали смаку й тонко накраяні скибки доброго житнього подільського хліба. Поручник Абсторскі й підпоручник Плошек в один голос нахвалювали Франту. Той скромно відмахувався – мовляв, що тут такого, – але трохи зашарівся від утіхи.

Франта доповів поручникові Абсторському, що напоїв і почистив його верхового коня Чорта, сипнув трохи вівса, а незабаром конюхи поведуть його пасти. Згадавши про обов'язки, офіцери пішли перевіряти пости охорони навколо батареї і з задоволенням почули навздогін слова ординарця: «За годину вечере буде готова».

Уранці вимитий і чисто поголений поручник Абсторскі, сяючи парадним блакитним мундиром і начищеними до блиску чорними хромовими чоботами, сів на поданого Франтою Чорта й поїхав до штабу свого 12-го артилерійського полку. Чорт час від часу косив гарячим чорним оком, але його спробу прискорити біг стримувала міцна рука вершника. Поручник їхав повільною риссю й поглядав, як зграйки дітей прямують до школи неподалік, а на сходах їх зустрічають дві гарненькі вчительки. Подумав: «Треба б підвечір зайти до них із Плошеком», – і поїхав далі.

ЗМІСТ

Передмова	9
Розділ 1. Панна Льоля	
Квітневі зустрічі біля гімназії	11
Борг честі й вимушене одруження студента Абсторського	28
Освідчення та шлюб Артура й Людмили	34
У негостинному домі	48
Розділ 2. Перемога Польщі у війні з Росією і повернення Льолі Абсторської до України	
Чудо над Віслою	53
Капітан Артур Абсторскі вдома	59
На власному господарстві	63
Малолітні порушники кордону	70
Розділ 3. Військовий осадник Артур Абсторскі	
Демобілізація з Війська Польського	81